

DUOMENŲ ŠALTINIAI VIEŠOSIOS POLITIKOS DARBOTVARKĖS TYRIMAMS LIETUVOS HUMANITARINIŲ IR SOCIALINIŲ MOKSLŲ DUOMENŲ ARCHYVE (LiDA)¹

Giedrius Žvaliauskas

Kauno technologijos universitetas
K. Donelaičio g. 20, LT-44239 Kaunas

<https://doi.org/10.5755/j01.ppaa.25.3.45866>

Anotacija. Šiame straipsnyje aptariama vis didėjanti viešosios politikos darbotvarkės tyrimų svarba ir pristatomi duomenų šaltiniai, prieinami per Lietuvos socialinių ir humanitarinių mokslų duomenų archyvą (LiDA). Jie skirti politinių (viešosios politikos), taip pat kitų (visuomenės, žiniasklaidos) darbotvarkių Lietuvoje tyrimams. Mokslo populiarinimo straipsnyje apžvelgiami darbotvarkės formavimo tyrimų teoriniai pagrindai, pabrėžiant darbotvarkės formavimo vaidmenį viešosios politikos procesuose ir demokratiname valdyme. Straipsnyje pabrėžiamas sistemingų ilgalaikių darbotvarkių tyrimų trūkumas Lietuvoje ir teigiama, kad šią spragą didžiąja dalimi lėmė ribota duomenų infrastruktūra. Pristatomi įvairių apklausų ir tekstinių duomenų rinkinių, kuriuos tvarko ir platina LiDA, įskaitant visuomenės nuomonės apklausas apie svarbiausias visuomenės problemas, prezidento metiniai pranešimai, vyriausybės programos, parlamento debatai ir rinkimų debatų stenogramas. Daugelis šių duomenų rinkinių yra parengti tekstinei analizei ir suderinti su „Comparative Agendas Project“ kodavimo sistema, todėl juos galima naudoti tiek ilgalaikiams, tiek lyginamiesiems tyrimams. Straipsnyje daroma išvada, kad LiDA kuria tvarią mokslinių tyrimų infrastruktūrą, kuri žymiai išplečia galimybes analizuoti darbotvarkės dinamiką, politikos prioritetus ir politinį dėmesį Lietuvoje, tuo pačiu užtikrindama atvirą ir nemokamą prieigą tyrėjams, viešosioms institucijoms, žiniasklaidos atstovams ir plačiajai visuomenei.

Reikšminiai žodžiai: viešoji politika, duomenų rinkimas.

Keywords: public policy, data collection.

Gana įprasta, kad apibrėžiant ir apibūdinant viešąją politiką pasitelkiamos ciklo, proceso ar etapų sąvokos. Kad ir gana schematiškai išskiriant viešosios politikos proceso etapus, paprastai pradedama nuo problemų (kurias siekiama spręsti viešosios politikos priemonėmis) identifikavimo ir darbotvarkės nustatymo. Dažnai yra sakoma, kad jei problema ar klausimas nepatenka į viešosios politikos darbotvarkę, jis net negali būti svarstomas, diskutuojamas ir juo labiau kaip nors sprendžiamas. Be to, klausimų politizacijos (angl. *politicisation*) tyrimai,² telkiantys dėmesį į politikos kaip taip veiklos (angl. *action*) studijas, taip pat nagrinėja klausimų ar problemų patekimą į darbotvarkę ir svarstymą. Taigi problemų identifikavimo ir darbotvarkės formavimo bei jų svarstymo viešosiose erdvėse klausimai yra vieni esminių viešosios politikos tyrimuose.

Kita vertus, praėjus dešimt metų po publikavimo vis dar teisingi yra teiginiai, kad „sistemingi, ilgą laikotarpį apimantys viešosios politikos darbotvarkės tyrimai pastarąjį dešimtmetį sulaukia vis daugiau

¹ Šis straipsnis parengtas Kauno technologijos universiteto įgyvendinant projektą „Narystės tarptautinėje mokslinių tyrimų infrastruktūroje CESSDA ERIC plano įgyvendinimas“. Finansavimą projektui skyrė Lietuvos mokslo taryba (LMTLT), sutarties Nr. VS-19 / SV3240301.

² Wiesner, C. (2021). *Rethinking politicisation in politics, sociology and international relations*. Palgrave Macmillan.

tyrėjų dėmesio. Nors šios viešosios politikos studijų krypties populiarumas užsienyje didėja, Lietuvoje sudomėjimas viešosios politikos darbotvarkės kaitos tema išlieka mažas³. Iš esmės tik aukščiau pacituotoje publikacijoje empiriškai, sistemiškai ir ilgalaikėje perspektyvoje tyrinėta viešosios politikos darbotvarkė Lietuvoje. Kiti darbai buvo arba labiau teorinio pobūdžio, arba nesirėmė išsamiomis empirinėmis studijomis, arba viešosios politikos darbotvarkę analizavo periferiškai ar epizodiškai. Verta paminėti, kad tarp Lietuvoje atliktų empirinių politinės darbotvarkės tyrimų buvo naudojami ne itin gausūs (nors ir įvairūs) šaltiniai, tarp kurių daugiausiai – registruoti, priimti ar svarstyti teisės aktai, Vyriausybės veiklos ataskaitos, Seimo stenogramos, žiniasklaidos tyrinys ir viešosios nuomonės apklausa.

Tuo tarpu pasaulyje patys įvairiausi su darbotvarkėmis ir jų nustatymu susiję tyrimai yra itin populiarūs. Žinoma, didžioji jų dalis atliekama žiniasklaidos ir viešosios nuomonės tyrimuose, kuriuose vis dar nagrinėjama McCombs ir Shaw 1972 m. suformuluota darbotvarkės nustatymo teorija ir jos vediniai bei patobulinimai. Tačiau darbotvarkės nustatymo teorija svarbi ir viešosios politikos bei viešojo administravimo tyrimuose, nes ji padeda paaiškinti, kodėl vienos problemos ar klausimai tampa politiniais prioritetais, o kitos lieka nuošalyje. Ši perspektyva leidžia analizuoti valdžios institucijų dėmesio paskirstymą, politinių prioritetų kaitą ir įvairių veikėjų įtaką viešosios politikos procesui. Svarbu, kad ji suteikia svarbų konceptualinį pagrindą nagrinėjant ne tik viešosios politikos formavimą, bet ir demokratinio atstovavimo procesus. Be to, politinės darbotvarkės nustatymo tyrimai taip pat atskleidžia, kad politikos procesas nėra vien racionalus reagavimas į objektyvias problemas. Problemų reikšmingumas dažnai priklauso nuo to, kaip ji yra apibrėžiama ir pristatoma visuomenei bei sprendimų priėmėjams. Dėl šios priežasties įvairūs veikėjai, tokie kaip politikai, interesų grupės, nevyriausybinių organizacijos, ekspertai ir žiniasklaida, aktyviai konkuruoja dėl galimybės formuoti viešąją darbotvarkę. Ši konkurencija lemia, kad politiniai prioritetai gali keistis ne tik dėl objektyvių visuomenės poreikių, bet ir dėl politinių aplinkybių, viešosios nuomonės pokyčių ar strategiškai išnaudotų „politinių galimybių langų“.

Literatūroje dažniausiai išskiriamos bent trys skirtingos darbotvarkės: visuomenės (viešojo), politinė (viešosios politikos) ir žiniasklaidos⁴. Viena svarbiausių yra žiniasklaidos darbotvarkė, apimanti klausimus, kuriems žiniasklaidos priemonės skiria daugiausia dėmesio. Darbotvarkės nustatymo teorijoje teigiama, kad žiniasklaida nurodo visuomenei, ne tik apie ką galvoti, bet ir kaip apie ką galvoti. Dėl šios priežasties žiniasklaidos akcentuojamos temos dažnai daro poveikį visuomenės prioritetams (viešajai darbotvarkei) ir gali paskatinti politinių institucijų reakciją (daryti įtaką politinei darbotvarkei). Tarp žiniasklaidos, visuomenės ir politinių darbotvarkių paprastai vyksta nuolatinė sąveika, kai viešasis ar politinis dėmesys veikia žiniasklaidos turinį, o žiniasklaida savo ruožtu formuoja visuomenės ir politikos veikėjų prioritetus.

Politinė darbotvarkė savo ruožtu dar dažnai skirstoma į sisteminę (visuomenės) ir institutinę (valdžios institucijų). Sisteminė darbotvarkė apima klausimus, kuriuos visuomenė, interesų grupės ar žiniasklaida laiko svarbiais, o institutinė darbotvarkė susideda iš problemų, kurias faktiškai svarsto politinės institucijos ir sprendimų priėmėjai. Tarp šių darbotvarkių dažnai egzistuoja atotrūkis, nes ne visi visuomenėje aktualūs klausimai patenka į valdžios prioritetų sąrašą. Institutinė darbotvarkė dar papildomai skirstoma į formaliąją (užfiksuotą politiniuose dokumentuose) ir neformaliąją.

Darbotvarkėms tyrinėti taikomi įvairūs metodai ir šaltiniai, kurie skiriasi priklausomai nuo tiriamos darbotvarkės tipo. Visuomenės darbotvarkės tyrimams paprastai naudojamos viešosios nuomonės apklausa, kuriose respondentams užduodamas klausimas, kuri problema yra šiuo metu svarbiausia šaliai (ar kitai politinei bendruomenei), ir kuriai valdžios institucijos turėtų skirti daugiausiai dėmesio. Tiesa, pastarąjį dešimtmetį išplitus socialinėms medijoms viešosios darbotvarkės tyrimams dažnai pasitelkiama

³ Peciukonis, V., Antanavičius, J., Drublionytė, M., Grigaliūnaitė, D., Markevičiūtė, A., Nakrošis, V. (2015). Lietuvos Respublikos Seimo prioritetinių teisės aktų darbotvarkės kaita 2005–2015 metais. *Politologija*, 2015, 4 (80), 97–148.

⁴ Žr., pavyzdžiui, Kim, Y., Kim, Y., Zhou, S. (2017). Theoretical and Methodological Trends of Agenda-Setting Theory: A Thematic Analysis of the Last Four Decades of Research. *The Agenda Setting Journal*, 1 (1), 5–22.

įrašų ar žinučių šiose medijose turinio analizė. Žiniasklaidos darbotvarkės tyrimams paprastai naudojamas žiniasklaidos turinys ir jo kiekybinė ar kokybinė analizė. Tuo tarpu politinei ar viešosios politikos darbotvarkei studijuoti naudojamos įvairių institucijų sukuriamos darbotvarkės, svarstymai ar priimti sprendimai bei jų turinio analizė. Kaip šaltiniai dažniausiai naudojami Konstitucinių (ar Aukščiausiųjų) teismų darbotvarkės ir sprendimai, vyriausybės programos, vyriausybės vadovų kalbos ir spaudos pranešimai, prezidentų kalbos ir spaudos pranešimai, valstybės biudžeto asignavimai, partijų programos, koalicinės sutartys, parlamento plenarinių posėdžių darbotvarkės, debatų stenogramos, klausimai vyriausybei, svarstomi ir priimami teisės aktai.⁵

Kaip minėta Lietuvoje darbotvarkės tyrimai vis dar gana reti ir viena iš svarbiausių to priežasčių yra duomenų sukūrimo ar gavimo problemiškas. Norint atlikti kokybišką tokio pobūdžio tyrimą paprastai reikia apimti pakankamai ilgą laikotarpį arba tyrinėti didelį kiekį asmenų (apklausų atveju) ar tekstų (žiniasklaidoje, socialinėse medijose, instituciniuose dokumentuose ir pan.). Tai reikalauja pasinaudoti jau esama arba sukurti tam tikrą ilgalaikę plataus masto infrastruktūrą. Pavyzdžiui, norėdami tyrinėti šalies visuomenės darbotvarkės kaitą turime turėti apklausų duomenų (kai apklausama apie 1000 respondentų) apimančių pakankamai ilgą laikotarpį (5 ar 10 metų) ir atliekamų pakankamai dažnai (kas metus, pusmetį ar net kas mėnesį). Be to, tiriamos svarbiausios problemos (klausimai) dažnai fiksuojamos atviraus klausimais, kuriuos po to reikia su koduoti į kokias nors kategorijų schemas. Akivaizdu, kad toks tyrimo dizainas reikalauja ilgalaikių investicijų ir nuoseklaus darbo, ką sunku pasiekti pavienių projektų rėmuose.

Geroji žinia, kad Lietuvoje tokios duomenų infrastruktūros yra aktyviai kuriamos, o valstybė skiria reikšmingas investicijas. Lietuvoje reikšmingiausias viešosios politikos tyrėjams (ne tik nacionalinės, bet ir europinės bei pasaulinės) mokslinių tyrimų infrastruktūros gali būti laikomos Eurobarometras, Europos gyvenimo kokybės tyrimas, Europos vertybių studija, Tarptautinė socialinio tyrimo programa, Europos socialinis tyrimas, Lietuvos nacionalinė rinkimų studija (dalis Rinkiminės demokratijos stebėsenos infrastruktūros), Europos (parlamento) rinkimų studija, Lietuvos ilgalaikis socialinis tyrimas (LIST), Skaitmeninių išteklių ir kalbos technologijų infrastruktūra (CLARIN) ir Lietuvos humanitarinių ir socialinių mokslų duomenų archyvas (LiDA). Šiose infrastruktūrose kaip tik ir kuriami duomenys, kuriuos analizuojant galima būtų tirti ilgalaikes didelių populiacijų nuostatas, vertybių ir elgsenos tendencijas ar lyginti šalis naudojant nusistovėjusias ir pagrįstas tarptautines metodikas.

Šiose infrastruktūrose kuriami ir duomenys, kurių pagalba galima tirti įvairių tipų darbotvarkes. Visuomenės darbotvarkei (kuri reikšmingai sąveikauja su viešosios politikos darbotvarke) tirti LiDA yra sukurti ir nuolat pildomi kasmetiniai apklausų tyrimai, kuriuose fiksuojamos visuomenei aktualios problemos. Pirmasis duomenų rinkinys sukurtas 2022 m. kovo mėnesį⁶. Jame užduotas įprastas tokiems tyrimams atviras klausimas, kuriame respondentų prašyta, kad galvodami apie problemas, su kuriomis tuo metu susidūrė Lietuva, įvardintų, kurioms iš jų (iki trijų problemų) Vyriausybė turėtų skirti daugiausiai dėmesio. Atsakymai koduoti naudojant tarptautinę Lyginamųjų darbotvarkių projekto kodavimo schemą, kurioje yra 21 pagrindinės temos ir daugiau nei 200 potemių⁷. Be to, atsakymai buvo koduojami ir pagal tai, ar nurodytos problemos yra tiesiogiai susijusios su Ukraina. Šalia šio pagrindinio klausimo buvo nemažai papildomų, tarp kurių svarbiausi: 1) uždaras klausimas, kiek tuometinė Vyriausybė dėjo pastangų sprendama respondentų nurodytas problemas, 2) atviras klausimas, kokioms problemoms (iki trijų problemų) spręsti daugiausiai pastangų skyrė praėjusi Vyriausybė (taip pat su koduotas pagal Lyginamųjų darbotvarkių projekto kodavimo schemą), 3) partinė tapatybė, pasitikėjimas Lietuvos politinėmis institucijomis ir tradiciniai socialiniai demografiniai rodikliai. Papildomos kasmetinės apklausos, kuriose

⁵ Žr., pavyzdžiui, Baumgartner, F. R., Breunig, C., Grossman, E. (2019). *Comparative Policy Agendas: Theory, Tools and Data*. Oxford University Press, p. 12, 37.

⁶ Morkevičius, V., Vytautas V., Žvaliauskas, G. (2023). *Svarbiausios Lietuvos problemos, 2022 m. kovas*. [Duomenų rinkinys]. Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA). <https://doi.org/hdl:21.12137/PEBAHL>.

⁷ Žr. www.comparativeagendas.net/pages/master-codebook.

užduodamas pagrindinis atviras klausimas ir uždaras klausimas apie Vyriausybės pastangas sprendžiant respondentų nurodytas problemas, jau atliktos iki 2025 m. ir numatytos 2026 metams⁸. Šie renkami duomenų rinkiniai leidžia stebėti bendrąsias visuomenės darbotvarkės tendencijas ir pokyčius.

Nuo 2027 m. pavasario LIST apklausose bus pradėta kasmet fiksuoti visuomenės darbotvarkė nacionaliniu ir vietos lygiu. Šiame tyrime šalia standartinio atviro klausimo apie problemas, kurios yra aktualiausios Lietuvai ir kurioms iš jų (iki trijų problemų) valdžios institucijos turėtų skirti daugiausiai dėmesio, bus klausama ir apie problemas, kurios yra aktualiausios respondentų gyvenamojoje vietovėje. Šio tyrimo duomenys taip pat bus nemokamai prieinami per LiDA Dataverse talpyklą. Šių duomenų didžiausi privalumai yra du: 1) itin gausus papildomų kintamųjų ir rodiklių spektras, nes visuomenės darbotvarkės prioritetus bus galima gretinti su atsakymais į viso LIST klausimyno klausimus, 2) galimybė (anonimizuoti) stebėti konkrečių asmenų prioritetų kaitą, nes LIST yra pastoviosios imties (angl. panel) dizaino tyrimas, kuriame ilgą laiką apklausiami tie patys žmonės.

Politinės ar viešosios politikos darbotvarkės tyrimams LiDA taip pat kaupiami įvairūs šaltiniai. Šiuo metu susistemintos ir tyrimams atvertos kolekcijos leidžiančios tyrinėti Prezidento, Vyriausybės, Seimo ir šiek tiek – partijų prioritetus (darbotvarkes). Pirmoji kolekcija apima Prezidentų metinius pranešimus skaitytus LR Seime nuo pat 1993 m.⁹ Pranešimų tekstai yra parengti naudoti tekstinės analitikos įrankiais bei mašininio būdu išvesti į anglų kalbą, kad galėtų pasiekti platesnę tyrinėtų auditoriją. Ateityje numatoma šiuos pranešimus su koduoti pagal jau minėtą Lyginamųjų darbotvarkių projekto kodavimo schemą. Prezidento darbotvarkei tyrinėti taip pat numatoma surinkti, susisteminti ir teksto analitikai parengti Prezidentų spaudos pranešimus bei kalbas.

Kita svarbi kolekcija apima Vyriausybių programas nuo pat 1990 m.¹⁰ Jų tekstai taip pat susisteminti ir parengti tekstei analitikai bei mašininio būdu išvesti į anglų kalbą. Kaip ir Prezidento metinių pranešimų atveju, planuojama ateityje šias programas su koduoti pagal Lyginamųjų darbotvarkių projekto kodavimo schemą. Vyriausybės darbotvarkės tyrimams taip pat planuojama surinkti ir kitus dokumentus: posėdžių darbotvarkes, veiklos ataskaitas ir naujienas bei pranešimus spaudai.

Dar viena LiDA kuriama kolekcija apima LR Seimo plenarinių posėdžių debatus nuo 1990 m.¹¹ Ši kolekcija yra didžiausia ir jos pagrindu jau sukurtos (pavyzdžiui, Prezidento metinių pranešimų kolekcija), ar ateityje bus kuriamos išvestinės duomenų kolekcijos. Ši kolekcija apima ne tik pačius posėdžių stenogramų tekstus, bet ir struktūruotą informaciją apie pasisakančius asmenis, pasisakymų bei svarstomų klausimų temas (numatomas koduoti pagal Lyginamųjų darbotvarkių projekto kodavimo schemą) bei kitus svarbius politikos analizei rodiklius (pvz., svarstymo stadijas). Šiuo metu šios kolekcijos pagrindu kuriamos labai dažnai politinei darbotvarkei tirti naudojamos išvestinės kolekcijos: vyriausybės valandų (pusvalandžių) stenogramos, LR Seimo sesijų įvadiniai pasisakymai, kuriuose Seimo pirmininkas ir Prezidentas aptaria aktualiausius ateinančios LR Seimo sesijos darbus. LR Seimo darbotvarkei tirti ateityje taip pat numatoma tyrėjų prieigai atverti ir Seimo posėdžių darbotvarkes bei protokolus.

Taip pat verta paminėti, kad LiDA kaupiami ir duomenų rinkiniai, kurių pagrindu galima tyrinėti partijų prioritetus. Vienoje iš kolekcijų planuojama surinkti ir atverti Seimo rinkimų televizijos debatų transkripcijas. Šiuo metu šioje kolekcijoje yra vienas duomenų rinkinys, kuriame pateikiami LRT vykę 2020 m. Seimo daugiamandatės apygardos rinkimų debatai su koduoti pagal Lyginamųjų darbotvarkių projekto kodavimo schemas temas¹². Žinoma, ateityje planuojama surinkti ir kitus su partijų programi-

⁸ Žr. https://lida.dataverse.lt/dataverse/SurveyData_SocProb_MIP.

⁹ Žr. https://lida.dataverse.lt/dataverse/TextualData_AAP.

¹⁰ Žr. https://lida.dataverse.lt/dataverse/TextualData_GPL.

¹¹ Žr. https://lida.dataverse.lt/dataverse/TextualData_PSS.

¹² Ramonaitė, A., Jastramskis, M., Kavaliauskaitė, J., Morkevičius, V., Pukelis, L., Ulinskaitė, J., Vaiginytė, A., Vijeikis, P. (2026). 2020 m. Lietuvos Respublikos Seimo rinkimų daugiamandatėje apygardoje debatų LRT televizijoje temos ir rėmai, 2020 m. rugsėjis [Duomenų rinkinys]. Lietuvos HSM duomenų archyvas (LiDA). <https://doi.org/hdl:21.12137/HAYYBG>.

niais dokumentais susijusius šaltinius: partijų programas, partijų rinkimų programas ir pan. Taip pat svarstomos galimybės rinkti ir duomenų šaltinius savivaldos lygmens darbotvarkei tyrinėti (pavyzdžiui, tarybų posėdžių darbotvarkės, savivaldybių (ir merų) naujienas bei pranešimus spaudai). Be to, Lietuvos nacionalinės rinkimų studijos ir Rinkiminės demokratijos stebėsenos infrastruktūros rėmuose ieškoma galimybių rinkti bei tyrėjų analizei rengti šaltinius, kurių pagalba galima būtų analizuoti žiniasklaidos ir socialinių medijų darbotvarkes.

Svarbu pažymėti, kad prieiga prie LiDA saugomų duomenų rinkinių yra laisva ir nemokama, ne tik mokslininkams bet ir visiems besidomintiems asmenims, įskaitant viešųjų organizacijų bei žiniasklaidos atstovus. Be to, ateityje planuojama kurti duomenų peržiūros ir analizės įrankius, kurie leistų lengvai naršyti duomenų turinį ir atlikti bazinius analitinius veiksmus.

Giedrius Žvaliauskas

DATA SOURCES FOR RESEARCH ON PUBLIC POLICY AGENDA IN THE LITHUANIAN DATA ARCHIVE FOR SOCIAL SCIENCES AND HUMANITIES (LiDA)

Abstract. *This article discusses the growing importance of public policy agenda research and presents the data resources available through the Lithuanian Data Archive for Social Sciences and Humanities (LiDA) for studying political (public policy), as well as other agendas (public, media) in Lithuania. It reviews the theoretical foundations of agenda-setting research, emphasizing the role of agenda formation in public policy processes and democratic governance. The article highlights the lack of systematic long-term agenda studies in Lithuania and argues that this gap has largely resulted from limited data infrastructure. It then introduces a range of survey and textual datasets curated and disseminated by LiDA, including public opinion surveys on the most important societal problems, presidential annual addresses, government programmes, parliamentary debates, and election debate transcripts. Many of these datasets are prepared for textual analytics and aligned with the Comparative Agendas Project coding framework, enabling both longitudinal and comparative research. The article concludes that LiDA is creating a sustainable research infrastructure that significantly expands opportunities for the analysis of agenda dynamics, policy priorities, and political attention in Lithuania, while providing open and free access to researchers, public institutions, media professionals, and the wider public.*

Giedrius Žvaliauskas, daktaras, duomenų valdymo specialistas, Kauno technologijos universiteto Socialinių, menų ir humanitarinių mokslų fakulteto mokslinių tyrimų grupės „Pilietinė visuomenė ir tvarumas“ narys.

El. paštas: giedrius.zvaliauskas@ktu.lt

Giedrius Žvaliauskas, PhD, data management specialist, a member of research group “Civil Society and Sustainability” at the Faculty of Social Sciences, Arts and Humanities, Kaunas University of Technology.
E-mail: giedrius.zvaliauskas@ktu.lt

This article is an Open Access article distributed under the terms and conditions of the Creative Commons Attribution 4.0 (CC BY 4.0) License (<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).